

Summary

FORMATION OF GEOGRAPHY TEXT-BOOKS IN KOSOVA

Sherif Maloku

A text-book is the most direct insertable factor in teaching process which influence directly on improving and in live interaction communication in relation: teacher – pupil– text-book. Its formation depends on comprehensibility of theory of the teaching process, and on the fact that the text-book effects in great deal in organization and performance of teaching and in essential relations between pupils and teachers. Geography text-book, according to its contents and ideological orientation can be treated as a national book. Besides the penetration of audio visual aids in the sphere of education, the geography text-book has a basic role and it is the skeleton of the teaching process, because it is the most suitable instrument of comprehension, reflexion and expression.

Geography text-books of Kosova are contemporary ones, and they activate pupils towards self-activation, self-reliance and self-education we consider that the text-book and its application in education must be the subject of a thoroughly methodology, because its task is to enable pupils for independent use of it, to conceive an affection for reading and intellectual work as well, still, besides the fact that geography text-books of Kosova have a great influence on Marxist education and ideological upbringing of pupils, and that the contents is based on scientifically proved arguments and data, and though the technique and system of presentation of the subject matter correspond to the didactical, methodical and to other demands, yet it is necessary to make them more efficient and more current. So, it is expected that further efforts should be made on improving and promoting of the quality of geography text-books. The aim of this modest work is to show that all efforts indicated are necessary, moreover because the teaching is a live process which follows dialectic legality (rules) of evolution and continuity of promotion.

Asllan SELMANI, Skopje

ZADAĆA NASTAVE GEOGRAFIJE U ZAŠTITI ČOVEKOVE OKOLINE

Sadašnji materijalni napredak u našoj epohi uslovljavao je stvaranje i svoju paradoksalnu dilemu: kako savremeni čovek treba da se ponaša u svojoj okolini, šta treba on da preduzme za očuvanje kvalitete života u njoj? Današnji čovek postao je svestan koliko je zakoračio u dubinu naučno-tehnološke revolucije, ali i posledice koje proizilaze iz nje. Međutim, taj veoma veliki čovekov napredak eskalirao je i u suprotnom smeru – u procesu ugroženosti i zagađenosti čovekove okoline. Savremeni čovek puno razmišlja o svom daljem prosperitetu u ekonomskom razvoju, a istovremeno i kako ublažiti i izbeći formule paradoksa degradacije i zagađenosti čovekove okoline.

Da je problem zaista ozbiljan ukazuju i savremene medije informiranosti u kojima mnogo se priča i piše: »Očuvati sredinu je imperativ za ceo svet«, »Da li čovečanstvu nestaje obradive zemlje, vode i čistog vazduha«, »Smog u velikim gradovima sveta«, »Ljudi bježite ide radijacija«, »Štetočine, pesticidi i ljudi« itd.

Sa problemom ugroženosti i zagađenosti suočavaju se negdje manje, negdje više sve zemlje sveta. To je problem nauke i prakse. Nauka je potvrdila da »kroz ogromno dug vremenski period čovekova genetička priroda se nije značajnije izmenila, ali su na njene izraze duboko uticali obim i kvalitet ekoloških stimulansa.« Tako, sredina koju čovek stvara za sebe i svoju decu utiče na telesni rast, dužinu života, zdravlje, intelektualne osobine i emotivne sta-

vove. Vinston Čerčil je to simbolično izrazio rečima: »Mi oblikujemo zgrade, a one posle oblikuju nas« (1, 13).

U mnogim zemljama sveta vodi se bezkompromisna borba za čistiju i kvalitetniju čovekovu sredinu, preko primene različitih metoda iz tehnike i tehnološke prirode, različitih društvenih zakona i propisa. Sve ove mere imaju jedinstveni cilj za unapređenje i podizanje kvaliteta života u geografskoj sredini. Međutim, ne treba izgubiti iz vida i jednu drugu činjenicu. U ovom pravcu kakav uspeh možemo postići u procesu obrazovanja i vaspitanja mlade generacije preko nastave geografije? Odgovor bi bio pozitivan i te kako mnogo.

Geografija i zaštita čovekove okoline

Savremena geografija kao naučan i nastavan predmet ima veoma velik udeo i širok spektar za unapređenje i zaštitu čovekove okoline, zbog toga što na proučava prostor kao kompleks sa svim bitnim karakteristikama: pojave, probleme, objekte, procese posledice i prognoze.

Još u 1975. godini (22. i 23. decembra) u Beogradu održan je Jugoslavenski savet za zaštitu i unapređenje čovekove okoline, gdje je konstatirano da ovaj problem kod nas je sastavni deo izgradnje samoupravnog socijalističkog društva i da »Ekološka znanja i svatanja o čovekovojoj okolini, o njenoj zaštiti i unapređenju, zatim i o samom čoveku kao neizdvojivom članu biosfere, treba da se izlažu, gde god

je to moguće i opravdano, kroz sve predmete, a naročito kroz poznavanje prirode, biologiju i geografiju« (2, 453). I svakako, geografija kao nastavna disciplina u vaspitno-obrazovnom procesu može na nivou da ukaže na odnose priroda – čovek i to kroz dug vremenski period pa i danas i da ukaže na aktuelne probleme u svetu, za trendove socio-ekonomskog razvoja, a samim ti i za procese ugroženosti i zagađenja čovekove okoline.

Da bi se postigao sve bolji kvalitet u procesu unapređenja i zaštite geografske sredine od zagađenosti, treba u prvom redu osavremeniti nastavne programe, i u njih uneti prikladne nastavne geografske sadržaje iz područja unapređenja i zaštite čovekove okoline, počevši od zavičajnih prostora pa dalje u široj okolini, područja, zemlje i u svetu. Treba istaći da pored opšteg geografskog pristupa o problemu ugroženosti i zagađivanje, odnosno o zaštiti i unapređenju čovekove okoline, postoje i raznoliki drugi nastavno-didaktički postupci o ovom problemu kao što su: zaštita zdrave okoline, pristup zaštiti agrarnog zemljišta, zaštita vodnih resursa (izvora, reka, jezera, more), pristup zaštiti antropogenih sastavnih delova okoline i drugo (3, 47 i 4, 54). Svakako savremena geografija je sposobna da insistira na sagledavanje uzročnih i posledičnih veza između prirode, čoveka i privrede i u vezi s tim treba dati osnovne karakteristike tih odnosa u međuzavisnosti i interakciji.

Zadaci nastave geografije u opštem vaspitno-obrazovnom procesu mogu se zaokružiti na sledećim zahtevima: u procesu uočavanja određenih zakonitosti u razvoju prirode i društva; u razvijanju geografskog mišljenja kod učenika; da osposobe učenike da pojave, probleme, posledice i drugo posmatraju u uzročnoj dijalektičnoj uslovljenosti i interakcionu povezanost; na proces osvajanja i valorizacije prostora, odnosno prirode; razvijati ljubav prema prirodi uopšte, da je zaštite i unapređuju itd (5, 85).

Osim ovih pomenutih zadataka nastave geografije, treba istaći da geografija kao školski predmet ima i sledeće vrednosti u sistemu vaspitanja i obrazovanja mlade generacije koje su u tesnoj vezi o procesu unapređenja i zaštite čovekove okoline:

(1) Geografija preko svojih nastavnih sadržaja mora da razvija svest i osećanje kod učenika o ozbiljnom problemu poremećaja ravnoteže ekosistema u određenim regionima sveta, a samim tim i u našoj zemlji. Svakako, ovaj zadatak preko geografije kao nastavni predmet može da se postigne na osnovu programiranih nastavnih sadržaja na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja kod nas. U većim urbano-industrijskim centrima u svetu (London, Njujork, San Francisko, Krakov, itd) kroz regionalnu geografiju moguće je postići željene rezultate. Ista tako preko ovog nastavnog premeta moguća je analiza većih konurbacija u svetu ili u pojedinim regionima. Takve tipične konurbacije postoje u brojnim zemljama Evrope, Azije i Amerike. Tako, na primer, u Velikoj Britaniji konurbacije nastale su tako da u pojedinim krajevima gradova razvijena je jaka urbanizacija, i tako je došlo do spajanja više susjednih gradova u jednu urbanu kompleksnu celinu (6, 85).

Samo u Velikoj Britaniji ima 7 velikih konurbacija gdje je koncentrirano 33% stanovništvo cele ze-

mlje, zatim metropolitanizacija u Saveznoj Republici Njemačkoj, Sjedinjenim Američkim Državama i to u sjeveroistočnom delu itd.

(2) Geografija kao nauka i nastavni predmet pručava sve komponente u čovekovoj okolini i kroz međusobne odnose prirodnih elemenata i antropogenih faktora koji se manifestiraju u dijalektičnom jedinstvu same materije, učenici mogu postići određeni kvantum znanja. U ovom pogledu učenici mogu izvući osnovne pretpostavke i karakteristike sistema čovekove okoline (kvalitet obrađivanih zemljišta, vode, vazduha, odnosno stepen zagađenosti ovih prirodnih resursa kao i ljudske akcije za njihovu zaštitu). Geografija mora da razvija takvu svest kod učenika da ukoliko jedna komponenta životne sredine se poremećuje, onda se pojavljuje čitava lančana reakcija poremećaja kompleksnosti i mobilnosti same životne sredine. Tako, na primer, prevelika upotreba različitih pesticida koji se upotrebljavaju za uništavanje različitih pesticida koji se upotrebljavaju za uništavanje različitih štetočina, ne samo što se zagađuje tlo nego i ljudska hrana, a preko toga je u opasnosti i sam čovek, itd.

(3) Čovek i priroda su u stalnom jedinstvu i međuzavisnosti. Dakle ovaj zadatak je od bitnog značaja. Deterministički prirodno-geografski pravac u toku istorijskog razvoja geografske nauke potencirao je apriori prirodu sa njenim elementima kao odlučujuć faktor u procesu razvoja društva. Takva svaćanja bila su kao rezultat nemoći nauke da objašnjava te procese i odnose zbog nivoa stepena društvenog razvoja same nauke. Međutim i danas možemo reći da poremećenje čovekove okoline je rezultat odnosa na relaciji priroda-čovek (društvo) – proizvodnja. U svetu pa i kod nas sve veća koncentracija industrijskih objekata u gradovima, zatim sve veći broj motornih vozila sa unutrašnjim sagoravanjem, i drugo su glavni izvori zagađenja urbanih sredina i u vezi stoga života ljudi postaje sve deliktiniji i teži. Kad sve ovo znamo, zašto onda još uvek prednjači skoro u svim zemljama sveta ekonomski rigorozum, kao da biološka egzistencija čoveka nije bitna?

(4) Nastava geografije treba da izbegne tradicionalizam i deskriptivizam u nastavno-obrazovnom procesu i da unese kvalitetne i aktuelne nastavne sadržaje koje direktno obrađuju problem zaštite i zagađenosti čovekove okoline. U ovom smislu dakle treba imati u vidu i uzrasni princip, odnosno postupni princip. O pojmu čovekove sredine učenici mogu da se upoznaju kroz učenje o poznavanju prirode i društva, a nakon toga i preko sadržaja iz geografije kao nastavni predmet na svim nivoima gdje je zastupljena geografija.

Transformacije koje se odvijaju u geografskoj sredini od uticajem čoveka odražuje se i sistem promena ekoloških uslova. Današnji razvoj tehnologije i tehnološkog progressa, osobito procese industrijalizacije i urabanizacije uticali su na bitne promene i poremećaje prirodnih osnova i zakonitosti u geografskom prostoru. Odatle u ovom pogledu metodski treba obrađivati opšta pitanja iz oblasti racionalnog i planskog iskorišćavanja prirodnih resursa, a s druge strane o negativnim karakteristikama prekomerne eksploatacije rudnih bogatstava i ne samo njih, koncentracija industrije u većim urbanim centrima

i posledice koje proizlaze iz njih itd. Problem zagađivanja atmosfere, hidrosfere, litosfere i biosfere, odnosno vazduha, vode, tla i živog sveta nije problem samo industrijski razvijenih zemalja i sve više postaje međunarodni problem. Tako, na primer, »građani Švedske već odavno se žale da u južnim delovima zemlje pristižu ogromne količine otrovnih gasova od koncentrisane teške industrije u Rurskoj oblasti SR Nemačke. Ili, agresivni gasovi iz Velike Britanije često prekrivaju nebo nad Poljskom, iz SAD nad Kanadom, iz SFR Jugoslavije nad Bugarskom (Borski rudarsko-metalurški basen)« (7, 251)

Iz svega ovoga proizlazi da nastava geografije u svim nivoima obrazovanja i vaspitanja ima veoma širok prostor za obrađivanje problema ugroženosti i zagađenosti čovekove okoliše sa konkretnim primerima ne samo iz naše zemlje nego širom sveta. To omogućuje sam program nastave geografije, jer njen predmet proučavanja je prostor kao kompleksnost i mobilnost. Teme koje se obrađuju prema planovima i programima u zajedničkim vaspitno-obrazovnim osnovama srednje usmereno obrazovanje, omogućuju da se ovom problemu posvećuje velika pažnja.

Literatura:

1. R. Dubos: Prirodna sredina u kojoj čovjek živi, *Novosti*, br. 1/1973.
2. A. Selmani: Roli i gjeografisë në mbrojtjen e ambientit jetësor, »Pedagogu« (Flaka e Vëllazërimit), nr. 3523/Shkup, 10. V. 1987.
3. S. Ilesić: Geografski aspekt zaštitne životne sredine. IX kongres geografa Jugoslavije, Sarajevo, 1974.
4. A. Selmani: Çka është ambienti jetësor? »Pedagogu« (Flaka e Vëllazërimit) nr. 3298/Shkup. 12. III. 1981.

Georgi PAVLOVSKI, Skopje

UPOTREBA NASTAVNIH FILMOVA I TELEVIZIJSKIH EMISIJA U NASTAVI GEOGRAFIJE U OSNOVNOJ ŠKOLI

a) Značaj nastavnih filmova u nastavi geografije

Početkom dvadesetog veka pored drugih tehničkih dostignuća pronađen je i film koji što se sve više usavršavao i danas smo u mogućnosti da prenosimo na platno slika sve ono šta nas opkružuje u prirodi kao i sve što možemo vidjeti u prirodnoj veličini. Međutim posredstvom filma vidimo i ono što golim okom nismo u stanju da zabeležimo. Sa svim prednostima koje omogućava filmska kamera postavljeni su i temelji nastavnog filma. Kad govorimo o nastavnom filmu mislimo isključivo za čisto pedagoški film prilagođen nastavnom programu. Nastavni film kao takav je deo vizuelne nastave, a od toga proizlazi da se treba koristiti samo u slučajevima gde odgovara određenom cilju. Ako film smatramo

5. V. Daskalovski: Životna sredina i nastavata po geografija, *Geografski vidik*, kn. 6, Skopje, 1981.
6. I. Vresk: Osnove urbane geografije, ŠK, Zagreb, 1977.
7. N. Kljušev: Teorija i politika ekonomskog razvoja. Ciljevi, indikatori i faktori razvoja. Knjiga prva (Drugo prerađeno izdanje), NIRO, »Književne novine«, Beograd, 1982.

Resumé

LA TACHE DE L'ENSEIGNEMENT DE LA GEOGRAPHIE DANS LE BUT DE LA PROTECTION DE L'ENVIRONNEMENT

Asllan Selmani

Chaque jour de plus et plus, dans le monde entier et chez nous, se présente l'étude du problème de l'environnement géographique, c'est à dire d'environnement changé par l'active de l'homme. C'est déjà présent dans les programmes de école réformes de l'éducation moyenne. Cette tache doit être réalisée premièrement par la géographie comme une discipline d'enseignement et en général, par la géographie somme la science enlexse d'environnement, qui étudie les éléments naturels et sociale dans leur unité dialectique.

Toutes les quatre spheres sur la Terre e sont pollués, l'augmentation démographique grandit, ainsi que le proces de la urbanisation. Toutefois, beaucoup de ces problemes peuvent être résolu et c'est déjà en sours dans le monde et ches nous. Naturellement la formation moderne des élèves et des étudiants contribuera à l'avancement et la protection de l'environnement dans lequel l'homme vit et travaille.

za nastavno sredstvo ne treba od njega tražiti više nego što on može da daje. Nastavni film ne zamenjuje nastavnika. On je samo dobar instrument u njegovim rukama, a taj instrument i koliko da je savršen i uspešan neće dati najboljih rezultata ako i kvalitet onoga koji upravlja njime ne bude na određenoj visini. Čas na koji se koristi nastavni film treba da uveća aktivnost učenika da razvija kod njih ostale psihičke procese. Nastavni film se ne može upotrebiti sa ciljem da se čas »sažvaće« i na taj način oslobodi nastavnika od svakog napora da misli i radi ili da zameni njegove slobodne inicijative. U rukama nastavnika on treba da uveća efekat u nastavnom radu i da pobudi veće interesovanje za te nastavne sadržine kod učenika, a ujedno osposobi za